

dr hab. Daniel Książek
Katedra Prawa Pracy i Polityki Społecznej
Uniwersytet Jagielloński

Kraków, dnia 08.06.2022 r.

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Mateusza Barwańskiego „*Ochrona osób pracujących na własny rachunek – koncepcja regulacji prawnej*”

Tematu dysertacji:

Temat dysertacji „Ochrona osób pracujących na własny rachunek – koncepcja regulacji prawnej” determinuje skalę trudności jaką wziął na siebie doktorant. Przy czym, już na wstępie należy wskazać, że został on sformułowany prawidłowo. Pierwsza część tematu determinuje sferę której doktorant poświęcił uwagę tj. ochronę. Ochronę pod względem podmiotowym ograniczoną do kategorii osób „pracujących na własny rachunek”. Doktorant, wydając się świadomie, zamyka w temacie pojęcie „pracy”, co czyni przedmiotowo dysertację wyjątkowo interesującą i istotną z perspektywy nauki prawa pracy, a de facto prawa zatrudnienia. Druga część tematu pracy wskazując, że doktorant będzie poszukiwał konstrukcji ochrony na płaszczyźnie de lege ferenda. Takie założenie zakodowane w temacie pracy niewątpliwie świadczy o kompleksowości poczynionych – na poziomie tematu – założeń doktoranta co do zakresu prowadzonych badań.

Niewątpliwie problematyka „osób pracujących na własny rachunek” budzi od lat wiele kontrowersji i sporów doktrynalnych. Nie będzie nadużyciem konstatacja, że problem – gdyż ciągle nierozwiązany – włączenia kategorii osób nie-pracowników w system ochrony jaki tym ostatnim przysługuje, jest chyba najistotniejszym problem obecnego prawa pracy sensu largo, które coraz częściej określane jest, jako prawo zatrudnienia. Dodać również należy argumenty, które podnosi doktorant, to jest chociażby skala zjawiska około-pracowniczego zatrudnienia w postaci jej szczególnej tj. samozatrudnienia.

Powyższe determinuje wysoką ocenę tematu dysertacji.

Tezy dysertacji:

Głównym celem dysertacji jest „analiza standardów ochrony prawnej gwarantowanej osobom pracującym na własny rachunek.” Przy czym, jak sam doktorant wskazuje, głównym pytaniem postawionym w pracy jest to „czy obowiązujące w Polsce regulacje zapewniają samozatrudnionym uprawnienia, które powinny przysługiwać każdemu wykonawcy pracy niezależnie od formy prawnej jej świadczenia.” Z szczególną uwagą poświęconą „konstytucyjnym standardom pracy zarobkowej”. Powyższe dało asumpt do postawienia „zasadniczej tezy” doktorantowi, iż „polskie przepisy regulujące pozycję prawną osób pracujących na własny rachunek, choć zapewniają im szereg podstawowych uprawnień, które powinny przysługiwać każdej osobie świadczącej pracę, to jednak nie są w pełni dostosowane do standardów prawa międzynarodowego i unijnego, a także do norm obowiązujących w Konstytucji RP.” Godne uwagi jest to, że doktorant nie poprzestał na tezie, jak to określił, zasadniczej ale wyodrębnił cztery „tezy szczegółowe”: brak w polskim systemie prawnym spójnej i całościowej koncepcji ustawodawcy w zakresie podejścia do ochrony osób pracujących na własny rachunek; przypadkowość i fragmentaryczność polskich regulacji; brak tożsamości standardów ochrony gwarantowanej osobom zarobkującym na własny rachunek versus standardy przysługujące pracownikom oraz skutek w postaci ograniczenia patologii w postaci fikcyjnego zatrudnienia poprzez przyjęcie „optymalnego modelu ochrony prawnej osób pracujących na własny rachunek”.

Przytoczone powyżej cele, pytania oraz tezy zostały sformułowane przez doktoranta prawidłowo i czytelnie. Są również gwarantem świadomości po stronie doktoranta istoty problemu jaki rządzi zakresem przedmiotowym recenzowanej dysertacji.

Układ dysertacji:

Struktura dysertacji jest prawidłowa. Na wstępie dokonano wykazu skrótów. Kolejną częścią pracy był „Wstęp”. Ten ostatni poprzedzał „Część pierwszą” dysertacji zatytułowanej „Pozaprawne aspekty pracy na własny rachunek”. Część pierwsza podzielona została na trzy rozdziały: Geneza i pozaprawne pojęcia pracy na własny rachunek; Determinanty pracy na własny rachunek oraz bariery w jej podejmowaniu oraz Praca na własny rachunek w świetle badań statystycznych. „Część druga” zatytułowana została „Ochrona prawna osób pracujących na własny rachunek – uwagi de lege lata.” Część druga została podzielona na cztery rozdziały:

Ratio legis ochrony prawnej osób pracujących na własny rachunek – uwagi wprowadzające; Zakres podmiotowy ochrony pracujących na własny rachunek. Prawne pojęcie osoby pracującej na własny rachunek – uwagi de lege lata; Zakres przedmiotowy ochrony osób pracujących na własny rachunek – uwagi de lege lata oraz Pojęcie pracy na własny rachunek w celu obejścia prawa jako konsekwencja ograniczonego zakresu ochrony prawnej osób samozatrudnionych. „Cześć trzecia” zatytułowana „ochrona prawna osób pracujących na własny rachunek – uwagi de lege ferenda” podzielona została na cztery rozdziały: Miejsce regulacji prawnej pracy na własny rachunek – uwagi de lege ferenda; Propozycja definicji legalnej osoby pracującej na własny rachunek oraz kryteria decydujące o przyznaniu ochrony – uwagi de lege ferenda; Zakres przedmiotowy ochrony prawnej osób pracujących na własny rachunek – uwagi de lege ferenda oraz Przeciwdziałanie pracy na własny rachunek w celu obejścia prawa jako konieczny element modelu ochrony prawnej samozatrudnionych – uwagi de lege ferenda. Całość dysertacji została merytorycznie zwieńczona „Zakończenie” które poprzedza „Bibliografię”.

Układ pracy należy ocenić pozytywnie. Trzy główne części zostały podzielone na rozdziały które prima facie wyczerpują zakres prowadzonych badań. Są czytelne zakresowo oraz metodologicznie.

Ocena merytoryczna dysertacji:

Wstęp:

„Wstęp” pracy w sposób czytelny i wyczerpujący przedstawia założenia oraz tezy pracy. Dzięki przyjętej konwencji, bez nadmiernego wysiłku, można odkodować nie tylko zakres badań ale i cel, jakie postawił sobie doktorant w recenzowanej dysertacji. Formułowane tezy są czytelne zakresowo, co ułatwia czytelnikowi przyjęcie azymutu zamierzonych przez doktoranta badań naukowych.

Ocena tej części dysertacji jest pozytywna.

Część pierwsza:

Rozdział I Geneza i poza prawne pojęcie pracy na własny rachunek:

Doktorant w rozdziale I wskazał na genezę pracy na własny rachunek oraz pozaprawne pojęcia pracy na własny rachunek. Wywód, wydają się zbyt krótki – co może być tłumaczone i

tak dużą objętością dysertacji, odnosił się do czasookresu XIII do lat współczesnych. W rozdziale tym, doktorant poruszył również zagadnienie pozaprawnych pojęć „pracy na własny rachunek” (s. 25-28). W części tej, doktorant przedstawił możliwe warianty pojęciowe, szczególnie akcentując tożsamość pojęcia „pracy na własny rachunek” z „przedsiębiorczością” i „przedsiębiorstwem”. W rozdziale tym doktorant wykorzystał nie tylko literaturę polską i obcą ale i statystyki GUS czy też raporty OECD, co niewątpliwie wzbogaca wywód czyniąc go w pewnym sensie interdyscyplinarnym. Rozdział ten został skonstatowany tezą, „każdy pracujący na własny rachunek jest osobą fizyczną prowadzącą działalność gospodarczą, lecz nie każdego przedsiębiorcę należy zakwalifikować jako samozatrudnionego.”. Teza *prima facie* jawi się jako słuszna, z tym, że można było rozważyć dodanie elementu niezatrudnienia pracowników, co mogłoby być *asumtem* do bardziej dookreślonej zakresowo definicji – jak się wydaje o charakterze projektującym.

Rozdział II Determinanty pracy na własny rachunek oraz bariery w jej podejmowaniu:

W rozdziale II doktorant dokonał ciekawej analizy determinantów pracy na własny rachunek oraz barier w jej podejmowaniu. Pierwszym determinantem, poddanym analizie, był determinant instytucjonalno-prawny (s. 31 i nn) podejmując próbę analizy działalności państwa na płaszczyźnie legislacyjnej. Nie pomijać przy tym, aktualnej aktywności państwa czyli Polski Ład. Akt budzący tak szerokie dyskusje i tak mocno rezonujący na sferę samozatrudnionych (s. 33). Analiza ta nadaje walor aktualności prowadzonych przez doktoranta rozważań.

Drugi z determinantów miał charakter demograficzny który opierał się na ciekawej analizie wieku, płci, stanu cywilnego oraz stanu zdrowia. Co ważne, wywody były oparte częściowo na badaniach o charakterze międzynarodowym (s. 35), co doktorant – i wymaga podkreślenia - nie czyni po raz pierwszy w swojej pracy.

Kolejnym determinantem był determinant osobowościowy skupiając się – trudnej – analizie „cech charakteru” oraz „indywidualnych motywacjach.” Godnym uwagi jest aspekt psychologiczny do którego odniósł się doktorant. Autor opierał swoje wywody zarówno na literaturze krajowej jak i zagranicznej, jak chociażby zbiór 42 cech autorstwa D.C. Kenta, L. Sextona oraz K.H. Vespera (s. 40). Czyni to rozważania *in extenso* interdyscyplinarnymi i prawidłowo uzasadnianymi.

W dalszej części analizie poddano determinant ekonomiczny który to, jak wskazuje doktorant, szczególnie wpływa na podjęcie decyzji o pracy na własny rachunek. Podkreślając

również, w kontekście analizowanego determinantu, koniunkturę (s. 43 i nn). Czyni to prowadzone wywody uniwersalnymi pod względem aplikacyjnym. Nie brakuje w tej części również pomocnych statystyk które ułatwiają uchwycić skalę problemu na płaszczyźnie globalnej.

Determinant kulturowy został poddany analizie na poziomie „mikro” oraz „makro” (s. 46). Wydaje się, że ten determinant powinien być nieznacznie rozbudowany, ale i tak jego wyodrębnienie jest pozytywnym walorem prowadzonych w tym miejscu rozważań.

Dużo więcej uwagi doktorant poświęcił kolejnemu z determinantów tj. determinantowi technologicznemu. Dokonał tego zarówno na płaszczyźnie przyczynowo skutkowej oraz skali wielkości (s. 47 i nn). Odwołanie się do gig economy, z szerokim aspektem międzynarodowym, czyni wywody cennymi i – co już wydaje się normą w przypadku doktoranta – „umiędzynarodowionymi”. Odwoływanie się do e-biznesu oraz platform takich jak. Uber, Amazon czy Fixly dodaje wartości dodanej zarówno na poziomie argumentacyjnym jak i temporalnym w kontekście stawianych wniosków.

Rozdział ten wieńczy aspekt barier w podejmowaniu pracy na własny rachunek oraz podsumowanie. I tutaj znowu trzeba podkreślić szerokie odniesienie do płaszczyzny statystycznej, która ma charakter krajowych badań jak i międzynarodowych jak chociażby raport o przedsiębiorczości AMWAY (s. 53). Z kolei w podsumowaniu ciekawa jest konstatacja, iż decyzja o podejmowaniu pracy na własny rachunek podyktowana jest zarówno aspektami pozytywnymi jak i negatywnymi, co prowadzi do wniosku, że „nie zawsze będzie rezultatem swobodnej decyzji, ale i to, że „w niektórych przypadkach wynika z konieczności spowodowanej wieloma niekorzystnymi uwarunkowaniami. Co z kolei prowadzi doktoranta do – słusznego – wniosku, iż rola państwa w zapewnieniu ochrony osób pracujących na własny rachunek powinna być szersza. (s. 54).

Rozdział III Praca na własny rachunek w świetle badań statystycznych:

Część pierwsza dysertacji jest zakończona rozdziałem poświęconym aspektowi statystycznemu. Pomimo, że doktorant dość regularnie odnosi się do tej sfery to i tak zdecydował się poświęcić temu zagadnieniu odrębny rozdział. Podzielił przy tym, co jest niewątpliwym walorem, analizę na statystykę światową (s. 55) oraz polską (s. 58). Taki układ ułatwia czytelnikowi spojrzenie na analizowane zagadnienie z wielu perspektyw, a in fine wzmocnienie stawianych wniosków.

Część pierwszą należy ocenić zarówno merytorycznie jak i metodologicznie pozytywnie.

Część druga - Ochrona prawna osób prawna osób pracujących na własny rachunek – uwagi *de lege lata*:

Rozdział I Ratio legis ochrony prawnej osób pracujących na własny rachunek – uwagi wprowadzające:

Jak słusznie wskazuje doktorant, pewnego czasu w Polsce, jak i w innych krajach europejskich widoczna jest tendencję do przyznawania niektórych uprawnień pracowniczych osobom pracującym na własny rachunek, co uzasadnia następującymi względami: „koniecznością objęcia ochroną prawną samozatrudnionych, jako wypadkowa konieczności dostosowania krajowego ustawodawstwa do regulacji międzynarodowych i unijnych, które przyznają ochronę nie tylko osobom zatrudnionym w ramach stosunku pracy” (s. 68); „koniecznością objęcia ochroną prawną osób pracujących na własny rachunek jako potrzeba zapewnienia przez ustawodawcę zgodności obowiązujących przepisów z normami Konstytucji RP” (s. 70); „potrzebą zapewnienia im zbliżonego do pracowniczego standardu ochrony, o ile świadczą pracę (usługi) w warunkach podobnych do sytuacji pracowników” (s. 73).

Rozdział II Zakres podmiotowy ochrony osób pracujących na własny rachunek. Prawne pojęcie osoby pracującej na własny rachunek – uwagi *de lege lata*:

W rozdziale II doktorant dokonuje niezwykle istotnej analizy zakresu podmiotowego ochrony osób pracujących na własny rachunek i to w zakresie pojęciowym wskazując w pierwszej kolejności, iż wyrażenie *osoba pracująca na własny rachunek* zostało *expressis verbis* użyte w przepisach k.p. Zdaniem doktoranta, pojęcie to jest „kilkukrotnie przywołane w unormowaniach działu piętnastego k.p. Art. 304 § 1 tego aktu stanowi, że należy zapewnić bezpieczne i higieniczne warunki pracy *osobom prowadzącym w zakładzie pracy lub w miejscu wyznaczonym przez pracodawcę na własny rachunek działalność gospodarczą*.” (s. 75). Wydaje się, że w przepisie tym, nie można mówić o użyciu *expressis verbis* wskazanego pojęcia. Stanowisko w tym zakresie wymaga zatem rewizji.

Doktorant analizuje w tym kontekście inne akty jak chociażby ustawę Państwowej Inspekcji

Pracy czy też ustawę o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (s. 77). Innym aktem do którego odwołuje się jest również ustawa o podatku od osób fizycznych (s. 77) czy też do ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (s. 79).

Zwracając przy tym uwagę na fakt, iż ustawodawca w ustawie o związkach zawodowych posłużył się terminem *osoba wykonująca pracę zarobkową* (s. 79). Wskazuje przy tym, że w niektórych regulacjach prawnych ustawodawca wprost posłużył się terminem *samozatrudnienie*, czego przykładem jest ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (s. 80). Wnioskując przy tym, że ustawodawca „dokonuje pewnego rozróżnienia uznając, że samozatrudnienie nie jest jednym z typów *zatrudnienia*, a raczej odrębną formą wykonywania pracy zarobkowej” (s. 80).

Doktorant słusznie podnosi, że „brak definicji legalnej terminu *osoba pracująca na własny rachunek (samozatrudniony)* prowadzi do rozbieżności interpretacyjnych w doktrynie prawa”. Nie poprzestaje tylko jednak na stwierdzeniach ale próbuje odnieść istniejący stan legislacji do rozwiązań o charakterze międzynarodowym (s. 81 i nn.). Wywody doktoranta należy ocenić pozytywnie w kontekście prowadzonych badań. Zarówno zakresu jak i wniosków.

Rozdział III Zakres przedmiotowy ochrony osób pracujących na własny rachunek – uwagi *de lege lata*:

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze zdrowia i życia – uwagi *de lege lata*:

Podczas analizy materii ochrony zdrowia i życia osób pracujących na własny rachunek doktorant dochodzi do ważnych konkluzji, iż zarówno prawo międzynarodowe i unijne, jak również przepisy Konstytucji RP gwarantują każdemu prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Oceniając taki stan pozytywnie, doktorant, nie ucieka od krytyki w tym zakresie. Wskazuje, iż obowiązująca regulacja jest mało precyzyjna, „zwłaszcza w zakresie obowiązków, jakie ma podmiot zlecający pracę względem osoby pracującej na własny rachunek, a także powinności, jakie spoczywają na samozatrudnionych w tym obszarze. Z przepisów *de lege lata* wynika, że strony umów cywilnoprawnych stanowiących podstawę świadczenia pracy na własny rachunek mogą dosyć swobodnie kształtować nie tylko wzajemne prawa i obowiązki w analizowanym zakresie, ale także dowolnie regulować kwestię kosztów i odpowiedzialności za nieprzestrzeganie przepisów i zasad bhp”. Ponadto, w ocenie

doktoranta, „w nieuzasadniony sposób różnicuje się zakres obowiązków osoby pracującej na własny rachunek związanych z ochroną życia i zdrowia w zależności od tego czy świadczy ona pracę na rzecz pracodawcy, czy na rzecz podmiotu, który nie posiada takiego statusu”. Zgodzić się przy tym należy z krytyką doktoranta, iż „analizowane regulacje nie obejmują podmiotów zlecających nieprowadzących działalności gospodarczej. Istotną wadą jest także niedostosowanie przepisów u.s.i.p. do rozwiązań prawnych przyjętych w k.p., u.z.z. oraz ustawie o PIP , co wpływa negatywnie na efektywną realizację przez osoby samozatrudnione prawa do bhp” (s. 119).

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze wynagrodzenia za pracę – uwagi *de lege lata*:

Analiza doktoranta dotycząca ochrony wynagrodzenia osób pracujących na własny rachunek doprowadziła do kilka, w jego ocenie, istotnych wniosków: „na podstawie aktów prawa międzynarodowego każdy pracujący, w tym także osoby samozatrudnione, mają prawo do wynagrodzenia na odpowiednim poziomie, które powinno być wypłacane we właściwym trybie i na określonych zasadach. A ustawodawca międzynarodowy i unijny przewidują ochronę w zakresie równości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn”. Dlatego też, pozytywnie doktorant ocenia działania legislacyjne polskiego ustawodawcy, który postanowił rozszerzyć ochronę wynagrodzenia na osoby świadczące pracę poza stosunkiem pracy, w tym także na pracujących na własny rachunek. W jego ocenie, ustawodawca powinien nią objąć jedynie te osoby pracujące na własny rachunek, które jej rzeczywiście potrzebują, zwłaszcza gdy istnieje zagrożenie kolizji z zasadą wolności gospodarczej oraz zasadą swobody umów, co implicite z dopuszczalności wprowadzania dyferencjacji uprawnień już na poziomie Konstytucji. Ciekawe są również wnioski doktoranta, gdzie zwraca uwagę, iż „oprócz wymogu osobistego wykonywania pracy należy odwołać się do innych kryteriów, w szczególności zaś do kryterium zależności ekonomicznej, które w ogóle nie zostało dostrzeżone przez ustawodawcę. Brak odniesienia do niego może powodować sytuacje, w których osoba świadcząca usługi samodzielnie, decydująca o czasie i miejscu ich wykonywania, mimo że pozostaje w pełnej zależności ekonomicznej od podmiotu zlecającego, nie będzie objęta ochroną w zakresie minimalnej stawki godzinowej. Wykazując przy tym niekonsekwencję, ustawodawcy w analizowanej materii co widać na przykładzie przepisów o ochronie roszczeń w razie niewypłacalności pracodawcy, które w ogóle nie mają zastosowania do samozatrudnionych”

(s. 147).

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze niedyskryminacji i równego traktowania oraz mobbingu – uwagi *de lege lata*:

Część poświęcona ochronie w zakresie niedyskryminacji i równego traktowania osób pracujących na własny rachunek jest, tak jak poprzednie, przygotowana na wysokim poziomie. Doktorant przytacza szereg argumentów, powołując przy tym literaturę zarówno krajową jak i zagraniczną. Uzasadniając przy tym, potrzebę przyjęcia norm przyznających każdemu człowiekowi prawo do poszanowania godności oraz bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (s. 175 -176). Wywody poczynione w recenzowanej części są koherentne z postulatami *de lege ferenda*, zawartym w dalszej części pracy (część III).

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze uprawnień rodzicielskich – uwagi *de lege lata*:

Analiza prawnych regulacji uprawnień rodzicielskich przysługujących zarówno matce, jak i ojcu (innemu członkowi najbliższej rodziny) pracującym na własny rachunek została przeprowadzona w odpowiedniej formule metodologicznej i została poparta szeregiem argumentów o charakterze prawnym jak i prakseologicznym. Autor wywodów stwierdził, że ustawodawca słusznie dostrzegł potrzebę rozszerzenia ochrony w tym obszarze na osoby samozatrudnione a zaproponowany kierunek zmian ocenił pozytywnie. Takie działanie ustawodawcy wypełniłoby nie tylko zobowiązania wynikające z norm międzynarodowych i unijnych, ale także było próbą dostosowania się ustawodawstwo do standardów Konstytucji RP (s. 207). Tak jak i w poprzednim przypadku, materia ta znalazła odpowiednie postulaty o charakterze *de lege ferenda*.

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze prawa do wypoczynku - uwagi *de lege lata*:

Część dysertacji obejmująca prawo do wypoczynku została przygotowana zarówno merytorycznie jak i metodologicznie prawidłowo. Autor powołuje szereg interesujących i nowatorskich argumentów, popartych literaturą naukową. Prawo do wypoczynku jako powszechne prawem człowieka. W ocenie doktoranta z punktu widzenia standardów

międzynarodowych i przepisów Konstytucji RP brak regulacji ustawowych dotyczących analizowanego obszaru skutkuje negatywną oceną, przede wszystkim w kontekście osób świadczących pracę osobiście. O krytycznym podejściu do obowiązujących doktoranta do aktualnych rozwiązań prawnych przesądza również to, że ewentualne spory powstające na tle stosowania kontraktu podlegają kognicji sądów cywilnych według zwykłej procedury cywilnej, co w ocenie doktoranta jest mniej korzystne dla pracujących na własny rachunek (s. 223). Recenzowaną w tym miejscu część dysertacji należy ocenić pozytywnie.

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze uprawnień zbiorowych – uwagi *de lege lata*

Część dysertacji odnosząca się do uprawnień zbiorowych zostało przygotowana prawidłowo. Autor dokonuje poprawnej analizy problematyki na gruncie *de lege lata* oraz konstruuje prawidłowe wnioski. Tak jak i w poprzednich częściach dysertacji, obszernie przywołuje literaturę zarówno krajową jak i międzynarodową. Analizuje akty prawne krajowe jak i międzynarodowe. Wieńcząc tą część analizy, doktorant podnosi braki w zakresie regulacji prawnych, szczególnie na poziomie ustawy o związkach zawodowych, co ciekawe znowelizowanej w 2019 r., szczególnie w zakresie podmiotowym (s. 252 i nn.). Powołując przy tym zdarzenia które są emanacją dokonanych zmian, jak powstanie związku zawodowego samozatrudnionych. Dokonana analiza *in extenso* zasługuje na pozytywną ocenę.

Część trzecia – Ochrona prawna osób pracujących na własny rachunek – uwagi *de lege ferenda* Rozdział I miejsce regulacji prawnej pracy na własny rachunek – uwagi *de lege ferenda*

Autor dysertacji, w rozdziale I, analizuje umiejscowienie instytucji pracy na własny rachunek w źródłach prawa, ponownie podkreślając brak kompleksowego uregulowania pracy na własny rachunek w polskich aktach prawnych (s. 270). Prezentuje przy tym kilka koncepcji autorstwa A. Perulliego, zamieszczonych w raporcie przygotowanym dla Komisji Europejskiej (s. 270 i nn.). Pierwsza koncepcja opiera się na utrzymaniu statusu quo, gdzie praca na własny rachunek podlegałaby tym samym regulacjom co obecnie. Druga z koncepcji polega na wyodrębnieniu samozatrudnienia ekonomicznie zależnego jako odrębnej kategorii prawnej. Jak podnosi doktorant, koncepcja ta „wpisuje się w istniejącą lukę pomiędzy stosunkiem pracy a zwykłym prowadzeniem działalności gospodarczej”. Aczkolwiek sam autor zwraca uwagę na

pewne rozbieżności pojawiające się na kanwie wspomnianej koncepcji. Trzecia koncepcja opiera się na włączeniu samozatrudnienia ekonomicznie zależnego w zakres stosunku pracy. Z kolei czwarta koncepcja opiera się na stworzeniu katalogu podstawowych praw socjalnych mających zastosowanie do wszystkich form świadczenia pracy bez względu na ich podstawę prawną. Dokonaną analizę, doktorant wieńczy własnym wnioskiem w myśl którego, „najbardziej optymalnym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie wobec osób pracujących na własny rachunek określonych gwarancji ochronnych w drodze odrębnego aktu prawnego” (s. 273). Postawiony wniosek świadczy o samodzielności w prowadzonych badaniach i stanowi dodatkowy element prowadzonego dyskursu, przede wszystkim na szczeblu krajowym. W dalszej części autor odwołuje się do przypadków występujących w innych krajach co niewątpliwie wzbogaca prowadzoną analizę.

Rozdział II Propozycje definicji legalnej osoby pracującej na własny rachunek oraz kryteria decydujące o przyznaniu ochrony – uwagi de lege ferenda

Rozdział II już w tytule ukazuje istotę prowadzonej w tym miejscu pracy analizy. Wobec braku definicji legalnej osoby pracującej na własny rachunek, doktorant, proponuje własne definicje i to nie tylko osoby pracującej na własny rachunek ale i osoby pracującej na własny rachunek ekonomicznie zależnej. Zgodnie z pierwszą definicją, osoba pracująca na własny rachunek to osoba fizyczna zajmująca się osobistym świadczeniem pracy (usług) na rzecz przynajmniej jednego przedsiębiorcy, jednostki organizacyjnej nie będącej przedsiębiorcą lub gospodarstwa rolnego (podmiot zlecający), na własną odpowiedzialność, ryzyko i poza zakresem kierownictwa tego podmiotu, w warunkach zarejestrowanej działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów ustawy – Prawo Przedsiębiorców, która w tym celu nie zatrudnia pracowników i nie angażuje do pracy osób na podstawie umów cywilnoprawnych. Z kolei w drugim kategorię definiuje jako osobiste świadczenie pracy (usług) przez osobę fizyczną, o której mowa w zdaniu poprzednim, nie wyklucza możliwości korzystania z bezpłatnej pomocy członków rodziny w rozumieniu odrębnych przepisów określających katalog osób uprawnionych do otrzymania renty rodzinnej oraz osób niebędących członkami rodziny, o których mowa powyżej, prowadzących z nią wspólne gospodarstwo domowe, jeżeli pomoc ta nie ma charakteru zarobkowego (s. 277 i nn.).” Zwracając przy tym uwagę na aspekt B2B (s. 278). W dalszej części pracy, doktorant dość szczegółowo analizuje uregulowania w projektach Kodeksu pracy nie unikając odwołań do regulacji np. niemieckich (s. 283).

Rozdział ten stanowi ważną część analizy i należy go ocenić w zakresie szczegółowości oraz wniosków in extenso pozytywnie.

Rozdział III Zakres przedmiotowy ochrony prawnej osób pracujących na własny rachunek – uwagi de lege ferenda

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze życia i zdrowia – uwagi de lege ferenda

Teza poczyniona wstępie, iż ochrona życia i zdrowia człowieka ma charakter uniwersalny rezonuje, już a priori, na podstawie prowadzonych badań, poprzez przyjęcie, że ochroną tą powinni być objęte również osoby wykonujące pracę na własny rachunek (s. 294). W tym zakresie autor poczynił „trzy zasadnicze założenia”: „regulacja prawna powinna być w skuteczny sposób i efektywny sposób chronić i zdrowie samozatrudnionego”; „choć regulacja w tym obszarze nie powinna być identyczna do tej, która obowiązuje w stosunku do pracowników, to jednak w oparciu o zasadę sprawiedliwości i równości wobec prawa – ustawodawca powinien zapewnić zbliżony poziom ochrony każdego wykonawcy pracy, w tym także osoby pracującej na własny rachunek”; „regulacja prawna dotycząca analizowanej problematyki powinna być zgodna ze standardami prawa międzynarodowego i unijnego, a także z przepisami Konstytucji RP, które wskazują na bardzo szeroki zakres podmiotowy, jak i przedmiotowy prawa bezpiecznych i higienicznych warunków pracy” (s. 294). W zakresie podmiotowym, interesującą jest teza, w myśl której, regulacja materii bezpiecznych i higienicznych warunków pracy powinna być przedmiotem odrębnej ustawy. A podmiot zlecający, w określonych przypadkach, występowałby jako ten na którym ciąży obowiązek zapewnienia owych warunków (s. 297). Postulat doktoranta w zakresie konkretyzacji uprawnień w zakresie realizacji uprawnień kontroli zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy należy uznać w pełni słuszny zarówno prawnie jak i prakseologicznie (s. 304).

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze wynagrodzenia za pracę – uwagi de lege ferenda

W sferze wynagrodzenia za pracę osób wykonujących pracę na własny rachunek doktorant wyodrębnił dziesięć rozwiązań prawnych. Jednym z nich było przyjęcie, że „samozatrudniony ekonomicznie zależny powinien posiadać gwarancję wypłaty minimalnego

wynagrodzenia”, ze wskazaniem na mechanizm zaproponowany w projekcie Kodeks pracy z 2018 r. opartego na przeliczniku 1/100 minimalnego wynagrodzenia za pracę ustalonego na podstawie przepisów odrębnych bez uwzględnienia podatku VAT” (s. 306). Ponadto, podniósł, iż „osoba pracująca na własny rachunek ekonomicznie zależna od podmiotu zlecającego nie mogłaby zrzec się prawa do wynagrodzenia gwarancyjnego oraz przenieść go na inną osobę, tak jak to zostało uregulowane dla pracowników w Kodeksie pracy” (s. 307). Godnym uwagi rozwiązaniem, zaproponowanym przez doktoranta, jest postulat odrębnego uregulowania materii wynagradzania osób pracujących na własny rachunek (s. 308). Nowatorskim postulatem był też przyjęcie, że spory zachodzące na tle wynagrodzeniowym pomiędzy pracującym na własny rachunek a zlecającym powinny być w kognicji sądów pracy (s. 309). Dokonana analiza jest interesująca i świadczy o szerokim procesie myślowym doktoranta. Należy ocenić ją pozytywnie.

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze niedyskryminacji i równego traktowania oraz mobbingu – uwagi de lege ferenda

W części dotyczącej ochrony na płaszczyźnie niedyskryminacji i równego traktowania oraz mobbingu, doktorant prezentuje logiczne rozumowanie, oparte na przyjęciu konstrukcji, w przedmiotowym zakresie, zgodnej z przepisami Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/1UE która była analizowana przez doktoranta w części II dysertacji (s. 311). Postulat odrębnego uregulowania również i tej materii jawi się jako finalna teza w tej części analizy, która zasługuje na pozytywną ocenę, ze względu na zaprezentowane argumenty (s. 314 i 323 odnośnie mobbingu).

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze uprawnień rodzicielskich – uwagi de lege ferenda

Wzmocnienie ochrony osób w wymiarze macierzyństwa jest niewątpliwie słusznym postulatem, i jak się wydaje jednym z najważniejszych w wymiarze społecznym, prezentowanym przez doktoranta w dysertacji, w części dotyczącej uwag de lege ferenda. Przytoczone argumenty są jasne do odczytania oraz budują uzasadnienie do stawianych finalnie wniosków. Tak jak to już czynił doktorant w odniesieniu do innych postulatów de lege ferenda, postulat ten może być spełniony poprzez odrębny akt prawny który kompleksowo i spójnie regulowałyby wspomnianą ochronę (s. 323). Wnioski te, tak jak i wywody w tym zakresie

poczynione, pozytywnie.

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze prawa do wypoczynku – uwagi de lege ferenda

Ta część postulatów de lege ferenda również charakteryzuje się spójnością wywodów oraz trafnymi wnioskami. Doktorant analizuje wcześniej proponowane rozwiązania na poziomie projektu Kodeksu pracy z 2007 jak i 2018 r. (s. 323). Analizuje również przepisy o randze konstytucyjnej (s. 324) oraz rozwiązania przyjmowane w innych krajach europejskich (s. 326), co niewątpliwie wzmacnia wnioski końcowe, chociażby odnośnie przerw pracy czy też dni wolnych. Ta część analizy również zasługuje na pozytywną ocenę. Wywody doktoranta są szerokie i spójne w konkluzjach.

Ochrona osób pracujących na własny rachunek w obszarze uprawnień zbiorowych – uwagi de lege ferenda

Materia ochrony osób pracujących na własny rachunek w obszarze uprawnień zbiorowych została znacząco wzmocniona nowelą ustawy o związkach zawodowych z 2019 r.. Pomimo tego, doktorant, wskazuje szereg kwestii które wymagają uregulowania lub też doprecyzowania (s. 329 i nn.). Rozważania w tym zakresie są spójne z wnioskami poczynionymi w części II na kanwie uwag de lege lata. Pozytywnie należy ocenić przeprowadzony wywód.

Rozdział IV Przeciwdziałanie pracy na własny rachunek w celu obejścia prawa jako konieczny element modelu ochrony prawnej samozatrudnionych – uwagi de lege ferenda

W ocenianym rozdziale, doktorant, podejmuje wysiłek analizy środków zapobiegawczych w kontekście wykorzystywania pracy na własny rachunek w sposób naruszający prawo, a ściślej rzecz ujmując, w celu obejścia prawa. Jako paletę instrumentów walki z obejściem prawa, w obszarze samozatrudnienia, doktorant wskazuje: „konieczność lepszej egzekucji obowiązujących przepisów, szczególnie art. 22 kp” (s. 338); „domniemanie stosunku pracy” (s. 339); „przyznanie inspektorom pracy uprawnienia w zakresie ustalenia istnienia stosunku pracy (s. 340)”. Rozdział ten, doktorant konkluduje tezą, iż „najbardziej skutecznym mechanizmem walki ze zjawiskiem podejmowania pracy na własny rachunek w celu

obejścia prawa jest konsekwentne egzekwowanie obowiązujących przepisów k.p. przez sądy pracy (zwłaszcza SN), które rozpatrują spray w przedmiocie ustalenia istnienia stosunku pracy oraz efektywna procedura kontroli osób pracujących na własny rachunek realizowana przez organy PIP, zwłaszcza gdy chodzi o samozatrudnionych, którzy działają w warunkach zależności ekonomicznej od jednego podmiotu zlecającego (zwykle pracodawcy)” (s. 343). Godnym uwagi jest ostatnia konstatacja, w „myśl której, doktorant krytycznie wcześniej wymienione instrumenty w postaci domniemania stosunku pracy oraz przyznania szerszych uprawnień inspektorom pracy (s. 343). Jest to teza z którą można się nie zgodzić. Szczególnie, że doktorant eliminuje te instrumenty które wydają się najbardziej, przynajmniej *prima facie*, efektywne. Jednocześnie przerzucając „walkę” z obejściem prawa na sądy, w tym w szczególności Sąd Najwyższy. Doktorant powinien wyjaśnić, dlaczego taka konwencja walki z nadużyciem prawa. W mojej ocenie, konkluzję należałoby odwrócić. Uwaga ta, nie wpływa na ocenę istoty poruszanego problemu, co więcej należy ocenić pozytywnie ujęcie jej w dysertacji.

Zakończenie

Pod względem merytorycznym, dysertacja zwieńczona jest „Zakończeniem”, które w zwięzły sposób podsumowuje i przedstawia wnioski końcowe. Autor, zwraca przy tym uwagę m.in. na trend, w jakim znalazł się polski ustawodawca, odnośnie stopniowego rozszerzania ochrony przysługującej samozatrudnionym (s. 344). Co niewątpliwie ma wymiar pozytywny. Na taki wniosek pozwoliła dokonana przez doktoranta analiza. Autor nie waha się przy tym stawiać krytyczne wnioski pod adresem ustawodawcy. Wskazuje przy tym, na ich przypadkowy oraz fragmentaryczny charakter. Podnosi również, nieprawidłowość w działaniach ustawodawcy egzemplifikując ją odesłaniem, w kontekście osób pracujących na własny rachunek, do odpowiedniego stosowania przepisów z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy oraz uprawnień zbiorowych (s. 344). W dalszej części doktorant wskazuje na dość istotny element dyferencjacji ochrony osób pracujących na własny rachunek od ochrony pracowników. Jako argument o charakterze nadrzędnym podaje skutek, tożsamości zakresów ochrony, w postaci obejścia prawa co należy, zdaniem doktoranta, uznać za zjawisko patologiczne (s. 345). W tym miejscu warto wskazać, że bardziej przekonująca jest teza o konieczności dyferencjacji nie poziomu ochrony ale treści stosunku. Wystąpienie bowiem elementów treści określonego stosunku skutkuje uznaniem za obejście prawa.

W „Zakończeniu” autor nie pomija również aspektu definicyjnego, który – jak się wydaje

– był elementem poszukiwania w trakcie prowadzonych badań. O ile sam zamysł jest zdecydowanie słuszny o tyle sama definicja – jak się wydaje o charakterze projektującym – obarczona jest zbyt szerokim zakresem desygnatów. Bowiem autor przyjmuje definicję osoby pracującej na własny rachunek jako: „osoba fizyczna zajmująca się osobistym świadczeniem pracy (usług) na rzecz przynajmniej jednego przedsiębiorcy, jednostki organizacyjnej nie będącej przedsiębiorcą lub gospodarstwa rolnego (podmiot zlecający), na własną odpowiedzialność, ryzyko i poza zakres kierownictwa tego podmiotu, w warunkach zarejestrowanej działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów ustawy – Prawo Przedsiębiorców, która w tym celu nie zatrudnia pracowników i nie angażuje do pracy osób na podstawie umów cywilno-prawnych.” Co więcej, autor dodaje w kolejnym zdaniu uzupełnienie przytoczonej definicji (s. 346). Tak sformułowana definicja jest raczej kondensacją postulatów niż klasyczną definicją in fine o charakterze legalnym. Szczególnie na poziomie zasad prawidłowej legislacji. Niemniej jednak, należy docenić zamysł autora oraz ową kondensację. Wydaje się, że może to być dobrą bazą do finalnej konstrukcji definicji osób wykonujących pracę na własny rachunek. W dalszej części „Zakończenia” doktorant analizuje poszczególne sfery postulowanej ochrony osób wykonujących pracę na własny rachunek.

Również i ta część dysertacji w pełni zasługuje na pozytywną ocenę.

Bibliografia

Po części merytorycznej, autor umieścił „Bibliografię” która jest sporządzona prawidłowo i implicite wskazuje na obszerny zakres materiałów które zostały wykorzystane w dysertacji.

Konkluzja

Dysertacja doktorska magistra Mateusza Barwańskiego zatytułowana: „Ochrona osób pracujących na własny rachunek – koncepcja regulacji prawnej” jest pracą oryginalną, w zakresie rozwiązania problemu naukowego, i stanowi istotny wkład w naukę prawa pracy. Dysertacja prezentuje wysoką ogólną wiedzę teoretyczną doktoranta w dyscyplinie nauki prawne oraz wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Jest pracą spełniającą wszystkie elementy wskazane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017

r., poz. 1789 ze zm.) w związku z art. 179 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669) i w pełni stanowi podstawę do dalszych stadiów przewodu doktorskiego.

dr hab. Daniel Książek